

مقدمه

از حدود نیم قرن گذشته موج اعتقادی جدیدی در آمریکا ایجاد شده که به **New Age** یا **موج نو** معروف شد. این موج نوعی گرایش به عرفان، قطع نظر از باورهای دینی است و به عنوان جریانی برای رشد و ارتقاء باطنی تلقی می‌شود. در این بین مولانا و آثارش سهم بسیار بالایی را به خود اختصاص داده‌اند. البته حضور مولانا تنها به آمریکا محدود نمی‌شود و در دیگر کشورها نیز یارقه‌هایی از این توجه را می‌توان دید اما این جریان در آمریکا شدیدتر از نقاط دیگر است. امروز بسیاری مولانا را می‌شناسند و گستره حضور او شرق تا غرب عالم را فرا گرفته است. او از ذخایر فرهنگ بشری در جهان معاصر است و سفیر صلحی است میان شرق و غرب.

شاید بتوان دلایل این اقبال و رویکرد به مولانا و آثارش را تا حدی احصاء نمود اما شکی نیست که با همه دقتی که ممکن است در این راه به کار بندیم باز هم ناگفته‌هایی بسیار خواهد ماند. به هر روی معدودی از این علل را در ذیل با هم بررسی می‌کنیم:

– مولانا نسبت وجودی میان هستی و انسان را بازآفرینی می‌کند و مبنایی برای بازسازی وحدت وجود بشری در ورای تنوعات آن عرضه می‌دارد و نشان می‌دهد که آدمی به رغم تکثر و تنوع، به یک حقیقت یگانه تعلق دارد. پس پربیره نیست اگر امروز حضور او و آثارش را در جهان غرب تا این اندازه پر رونق و پویا شاهدیم.

– در دنیایی که نیاز به دین یکی از نیازهای اصلی انسان‌هاست، آموزه‌های او که رنگ و بویی متفاوت دارد و سراسر مملو از مسائل عرفانی، اخلاقی و روحانی است، توجه بسیاری را به خود جلب نموده است چرا که انسان معاصر دیگر حاضر نیست به باورهای پیشین خود که آنها را مترادف با خرافه می‌داند رجوع کند.

– مولانا خدایی را برای مردم تصویر می‌کند که بسیار به بشر نزدیک است و از او دور نیست و همواره نیز او را با مهر به سوی خود می‌خواند. – او در آثار خود به همه سطوح جامعه نظر دارد و بر این اعتقاد است

که هر کسی در هر سطحی از اجتماع و با هر شغل و پیشه‌ای و هر فرهنگ و دانشی می‌تواند به خدا برسد و این درست نقطه تفاوت میان نگاه سنتی و نگاه عارفانه به دین است.

– از نظر هنری نیز آثار مولانا به گونه‌ای است که سبب توجه به آن می‌شود. جنبه هنری به ویژه موسیقی آثار مولانا یکی دیگر از این جنبه‌هاست. او بیشترین توجه به موسیقی و کاربرد آن را در اشعار خود داشت. بیشترین محور عروضی را به کار برد و در کنار همه اینها خود نیز در نواختن سازهایی تبحر داشت که نی یکی از معروف‌ترین آنهاست. – اشعار عرفانی حاوی فلسفه ذوقی و اشرافی است که با حقایق ازلی و جاودانه سر و کار دارد و در هیچ قالب زمانی و مکانی محدود نمی‌شود و شاعری که به این حقایق دست یابد و آن را با زبانی لطیف بیان کند پیامی جهانی داده است.

– عرفان در گذشته جایگاهی مشابه روان‌درمانی‌های امروزیین داشته و عرفا، هرچند در جایگاهی بس والا تر، درمانگران مردم بوده‌اند. این نوع از تعلیمات به پرورش انسان‌هایی کمال یافته مدد می‌رسانند و بدین ترتیب منشأ اثرات چشمگیری در جامعه می‌شوند.

اندیشمندان و حضور مولانا در غرب

نوع تلقی اندیشمندان از این جریان متفاوت است: عده‌ای همین میزان مرادوة فرهنگی میان شرق و غرب را غنیمت دانسته و آن را نشانه‌ای از قدرت و نفوذ عرفان شرقی برشمرده‌اند که از آن جمله می‌توان به پروفیسور رینولد آلن نیکلسون انگلیسی، فریتس مایر، مرحوم پروفیسور آن ماری شیمل یانوی دانشمند آلمانی و نیز دکتر سیدحسین نصر که سال‌های زیادی است به تدریس در دانشگاه‌های آمریکایی مشغول است، اشاره کرد. پروفیسور شیمل اندیشه‌های عرفانی مولانا را برای فهم و شناخت انسان‌ها از یکدیگر و تفاهم و صلح و دوستی ضروری می‌دانست و معتقد بود در دورانی که سوء تفاهم میان شرق و غرب رو به فزونی است باید مولانا و آثار او را بیشتر مورد توجه قرار داد زیرا در

رایزن فرهنگی ایران در کانادا

ذکر می‌کند:

هر کسی از ظن خود شد یار من

وز درون من نجست اسرار من

سر من از ناله من دور نیست

لیک چشم و گوش را آن نور نیست

پروفسور فرانکلین دین لوئیس نیز نظری مشابه چیتیک داشته و می‌گوید: «ترجمه‌های قابل دسترس از آثار مولانا در آمریکا چندان قابل اطمینان نیستند چرا که اکثراً توسط افرادی که تسلط چندانی به زبان فارسی ندارند برگردانده شده‌اند. کار این عده این بوده که ترجمه‌های علمی و شرح‌های مختلف ایران‌شناسان به‌ویژه ایران‌شناسان انگلیسی را به شعر آزاد معاصر تبدیل کرده‌اند. به همین دلیل کارهایشان نیز مورد استقبال قرار گرفت. حتی گفته می‌شود که آثار مولانا پرفروش‌ترین آثار در طول تاریخ آمریکا بوده که بعید می‌دانم این نظر صحت داشته باشد چرا که آثار شاعران و نویسندگان بزرگ آمریکایی در شمارگان بالا در مدارس و دانشگاه‌ها تدریس می‌شود. ضمناً این را هم بعید می‌دانم که مردم آمریکا با عرفان مولانا آشنا باشند و به انگیزه دینی مولانا در تألیف مثنوی اشراف داشته باشند. البته با رواج تفکر New Age و رواج مسائل عرفانی در غرب آن عده که به معنای عام کلیسارو نیستند اما تمایل به زندگی روحی و روحانی دارند، تمایل دارند تا به منابع دیگری خارج از کلیسا مراجعه کنند. تنها با گذشت زمان خواهیم فهمید که این گرایش‌ها مداست یا پدیده‌ای است ماندگار. به گمان من این پدیده تأثیر پایداری خواهد داشت اما به طور قطع در پنجاه سال آینده دیگر محبوبیت امروز را نخواهد داشت. درست مانند جریانی که در قرن گذشته درباره آثار عمر خیام اتفاق افتاد.»

گفتنی است استادانی مانند کلمن بارکس، استاد بازنشسته رشته ادبیات انگلیسی دانشگاه جورجیا و دیبک چوپرا، پزشک هندی‌الاصل مقیم آمریکا، ترجمه‌هایی از آثار مولانا ارائه کرده‌اند که متأسفانه در آنها چهره‌ای آمریکایی از مولانای ایرانی نشان داده شده و با فرهنگ

اندیشه‌ای که در آن همه چیز و همه کس به پروردگار رحمان منسوب می‌شوند، دیگر جایی برای جنگ و دشمنی باقی نمی‌ماند.

عده‌ای دیگر نیز نوع رویکرد جدید و غیرآکادمیک غرب و به‌ویژه آمریکای به آثار و اندیشه‌های مولانا را حاصل نگاهی غیرعمیق و شناختی سطحی و البته گزینشی از آثار و اندیشه‌های این عارف بزرگ دانسته‌اند. از این جمله می‌توان به کسانی چون پروفسور ویلیام چیتیک، استاد، نویسنده و پژوهشگر آمریکایی و پروفسور فرانکلین دین لوئیس، پژوهشگر برجسته ادبیات تطبیقی و زبان و ادبیات فارسی و استاد دانشگاه امری ایالت جورجیا آمریکا اشاره کرد. چیتیک که در سال‌های اخیر تلاش‌های زیادی در زمینه ترجمه و شرح آثار مولانا نموده است، در یکی از سخنرانی‌های خود می‌گوید: «مولانا را در غرب آنطور که باید و شاید نشناخته‌اند. هر چند افرادی مانند نیکلسون و شیمیل زحمات زیادی کشیده‌اند اما به عنوان مثال دیوان شمس هنوز کامل ترجمه نشده و آنهایی هم که کارهایی در این زمینه کرده‌اند فارسی و مسائل عرفانی را به درستی نمی‌دانند تا ترجمه خوبی ارائه دهند. آثار مولانا که امروزه در دنیا به آن استناد می‌شود در واقع ترجمه آثارش از انگلیسی فخریم به انگلیسی امروزی است و توسط چند نفر که شاعران خوبی نیز هستند اما فارسی نمی‌دانند تدوین و تنظیم شده. اینان از کار نیکلسون استفاده می‌کنند و آن را به صورت انگلیسی روان و زیبا درمی‌آورند و مردم هم استقبال می‌کنند.» او در ادامه سخنان خود دلیل پناه بردن غرب به اشعار مولانا را چنین شرح می‌دهد: «در آمریکا فکر می‌کنند که پیام مولانا فقط و فقط توجه به زیبایی و عشق و شادی است. اما به نظر من پیام مولانا این نیست. پیام او این است که انسان در یک خطر بزرگ است که همان فراموشی خداوند است و راه پیدا کردن خدا در زندگی روزمره نیز متابعت از پیامبر و دوری از هوی و هوس است. ولی متأسفانه در ترجمه‌ها به این نکته توجه نمی‌شود. به همین خاطر موج علاقه‌ای که به مولانا ایجاد شده خیلی جدی نیست زیرا اصل پیام به درستی درک نشده است.» او به عنوان شاهدی بر درستی سخنان خود ابیات نغزی از مثنوی را نیز

آمریکایی بیشتر سازگاری دارد تا با معارف اسلامی؛ هر چند که انتشار این آثار موجب افزونی شهرت مولانا و نام ایران در غرب شده اما با کمال تأسف، رنگ و بوی عرفان ایرانی و اسلامی ندارد. و این تازه آغاز راهی پر نشیب است زیرا پس از این مرحله باید به انتظار ترجمه‌های این آثار انگلیسی به دیگر زبان‌های اروپایی از جمله فرانسوی، آلمانی، سوئیسی و... نیز باشیم.

چه سخنان گروه نخست را بپذیریم و چه به درستی سخنان دومین گروه اذعان کنیم، نباید و نمی‌توانیم عظمت و جهان‌شمول بودن آثار این عارف نامی و عالی‌مقدار را انکار کنیم؛ آنجا که خود می‌گوید:

از هزارانش یکی خود صوفی‌اند

باقی در دولت وی می‌زیند
و باید همواره این سخن او را به یاد داشته باشیم که:
استن این عالم ای جان غفلت است
هوشیاری این جهان را آفت است

مولانا در غرب

چنانکه گفتیم مولانا سال‌هاست که در غرب شناخته شده و محققان، ایران‌شناسان و علاقه‌مندان به عرفان ایران و شرق به بررسی و تتبع بر آثار او پرداخته‌اند. اما در سال‌های اخیر شاهد اوج‌گیری این رویکرد و بروز آن در قوالب مردم‌پسندتری از جمله کتب غیرتحقیقی، شعر، موسیقی و حتی عرضه‌های مرتبط با موضوع بر لباس و وسایل مورد استفاده روزمره نیز بوده‌ایم.

بنابراین شاید بیره نباشد اگر در نخستین گام، این فعالیت‌ها را در دو سطح طبقه‌بندی کنیم: سطح خاص و سطح عام. هر چند هدف از این طبقه‌بندی به هیچ روی ارزش‌گذاری نیست بلکه این کار تا حدی تفکیک و تشریح این فعالیت‌ها را تسهیل می‌کند.

در سطح نخست با محققان، ادبا و دانشمندان بنامی مواجه هستیم که غالب آثارشان به صورت کتب، رسالات و مقالات تحقیقی (ترجمه یا تألیف) ارائه شده است. نیز در همین سطح می‌توان به برگزاری همایش، کنفرانس، همایش و یا بزرگداشت‌هایی اشاره کرد که به معرفی و بررسی آثار و احوال مولانا اختصاص داشته‌اند. این‌گونه فعالیت‌ها را در ذیل سه عنوان **کتب و مقالات؛ فعالیت‌های آکادمیک و گردهمایی‌ها** طبقه‌بندی کرده‌ایم. البته در میان کتب و آثار مکتوب منتشر شده گاه به آثار پرفروش با شمارگان بالا و نوبت‌های متعدد چاپ برمی‌خوریم که شاید جنبه تحقیقی در آنها چندان قوی نباشد اما از نظر میزان جلب مخاطب رتبه بالایی را به خود اختصاص داده‌اند.

سطح دوم شامل آن دسته از فعالیت‌هایی است که علاوه بر توجه سطحی به جاذبه‌های معرفتی، بیشتر جنبه مردم‌پسندی و سرگرمی‌سازی را مدنظر داشته‌اند که می‌توان به فعالیت‌هایی که در سال‌های اخیر در زمینه موسیقی انجام شده و یا برگزاری مراسم نمایشی سماج - که در گذشته یکی از لوازم اجرای آن خلوت و نبود اغیار بوده است - اشاره کرد. این موارد ذیل دو عنوان **برگزاری مراسم سماج و موسیقی معرفی می‌شوند.**

الف- کتب و مقالات

ظهور این گروه از آثار در غرب از حدود بیش از یک قرن گذشته

آغاز شده است. در این میان انگلیسی‌ها و آلمانی‌ها پیش از سایر ملل غربی به ترجمه و تحلیل آثار مولانا پرداختند. افرادی چون جیمز. و. ردهاوس، فریدریش روکرت (Ruckert)، هانس هاینریش شدر (H. H. Schaefer) محقق و مولانا‌شناس و گئورگ روزن آلمانی از قدیمی‌ترین کسانی هستند که بخشی از آثار مولانا را ترجمه و به غرب معرفی کرده‌اند. کتاب **مثنوی مولانا محمد جلال الدین رومی** شامل دفتر اول مثنوی و شرح حال وی اثر جیمز. و. ردهاوس در سال ۱۸۸۱ در لندن به چاپ رسید و از قدیمی‌ترین آثار در این زمینه است. روزن نیز در سال ۱۸۴۹ بخشی از مثنوی را به آلمانی ترجمه و منتشر کرد و کتاب دیگری از او با نام **مثنوی یا دوییتی‌های شیخ مولانا جلال الدین رومی** نیز در سال ۱۹۱۳ در مونیخ به چاپ رسید.

از دیگر کسانی که در این راه تلاش بسیار نموده می‌توان از علامه فقید رینولد الین نیکلسون نام برد. او که از شاگردان ادوارد براون، مستشرق و ایران‌شناس بنام بود و توجه ویژه‌ای که استاد به آثار ابن عربی و مولانا نشان می‌داد، نظر او را نیز به خود جلب کرده بود، به کار بر آثار مولانا و به ویژه کار بر **مثنوی** پرداخت و نسخه تصحیح‌شده‌ای که او از مثنوی ارائه کرد به حق یکی از بهترین‌ها بوده و هست. نیکلسون علاوه بر این هر شش دفتر مثنوی را به طور کامل به انگلیسی فصیح ترجمه کرد و در سال ۱۹۳۷ میلادی **شرحی نیز به زبان انگلیسی** در دو جلد بر آن نوشت که بر اصول صحیح انتقادی استوار بود و برای کشف اسرار مثنوی مرجعی قابل اعتماد محسوب می‌شد و استاد فروزانفر آن را دقیق‌ترین شرح مثنوی دانسته است. از دیگر آثار او می‌توان به **رومی، شاعر و عارف** اشاره کرد که در سال ۱۹۵۰ در لندن به چاپ رسید.

آرتور آربری نیز در سال ۱۹۶۱ کتابی با عنوان **قصه‌های مثنوی** به زبان انگلیسی تدوین و تألیف نمود. از این محقق نیز آثار بسیاری درباره مولانا و آثارش برجای مانده است.

یکی دیگر از سرآمدان تحقیق و تفحص در آثار مولانا بانوی دانشمند آلمانی پروفیسور آن ماری شیمل است. شیمل در ۷ آوریل سال ۱۹۲۲ میلادی در شهر ارفورت آلمان به دنیا آمد و از همان نوجوانی علاقه وافری به آموختن زبان‌های شرقی داشت. نخست در دانشگاه برلین تحصیل در رشته‌های زبان و ادبیات عربی و علوم اسلامی را آغاز کرد و در سال ۱۹۴۱ در سن نوزده سالگی با اخذ درجه دکتری از این دانشگاه فارغ‌التحصیل شد. از ژانویه سال ۱۹۴۶ تا ۱۹۵۳ در دانشگاه ماربورگ به تحصیل در رشته‌های زبان و ادبیات عربی و معارف اسلامی پرداخت و در همین دانشگاه ضمن تدریس، در سال ۱۹۵۱ دوره دکتری تاریخ ادیان را نیز به پایان رساند.

از آن پس به طور پیوسته به درس و بحث در زمینه عرفان و ادب شرق اشتغال داشت. اگر ادعا کنیم که در جهان غرب پژوهنده‌ای با این دقت و ظرافت به ابعاد معنوی اسلام و به‌ویژه عرفان آشنا نیست به راه مبالغه نرفته‌ایم. او در پژوهش‌هایش کوشید تا با شکافتن پوسته‌های ضخیم قشری‌گری و تعصب و خرافات، به مغز و هسته اندیشه‌های اسلامی راه گشاید. او بر خلاف تصورات و عقاید رایج در میان شرق‌شناسان که بیشتر به احکام و دستورات شرعی و ظواهر دین اسلام توجه داشتند، بر این باور بود که گوهر اسلام در صدف عرفان نهفته است و هم‌آواز با خاورشناس آلمانی، هانس هاینریش شدر، بر این تأکید داشت

که: «عرفان اسلامی کوششی است برای رستگاری فردی از راه رسیدن به توحید حقیقی.»

آنچه بیش از همه در سراسر زندگی معنوی وی قابل توجه و محسوس است، دلمشغولی و شیفتگی او نسبت به مولانا است. به روایت خود او: «ایران وطن معنوی من است و در آن احساس غربت نمی‌کنم چرا که میان کسانی هستم که به زبان خداوندگار مولانا سخن می‌گویند.»

از جمله تألیفات او که به ترجمه، بررسی و تحلیل آثار مولانا اختصاص دارند عبارت‌اند از:

- زبان تصویر مولانا جلال‌الدین رومی (اولین اثر پژوهشی او)، والدورف (آلمان)، ۱۹۴۹.

- باغ معرفت؛ حاوی شرح حال کوتاهی از زندگی چهل عارف مسلمان، دوسلدورف، ۱۹۸۲.

- ببین عشق را، اشعار جلال‌الدین رومی، بازل، ۱۹۹۳.

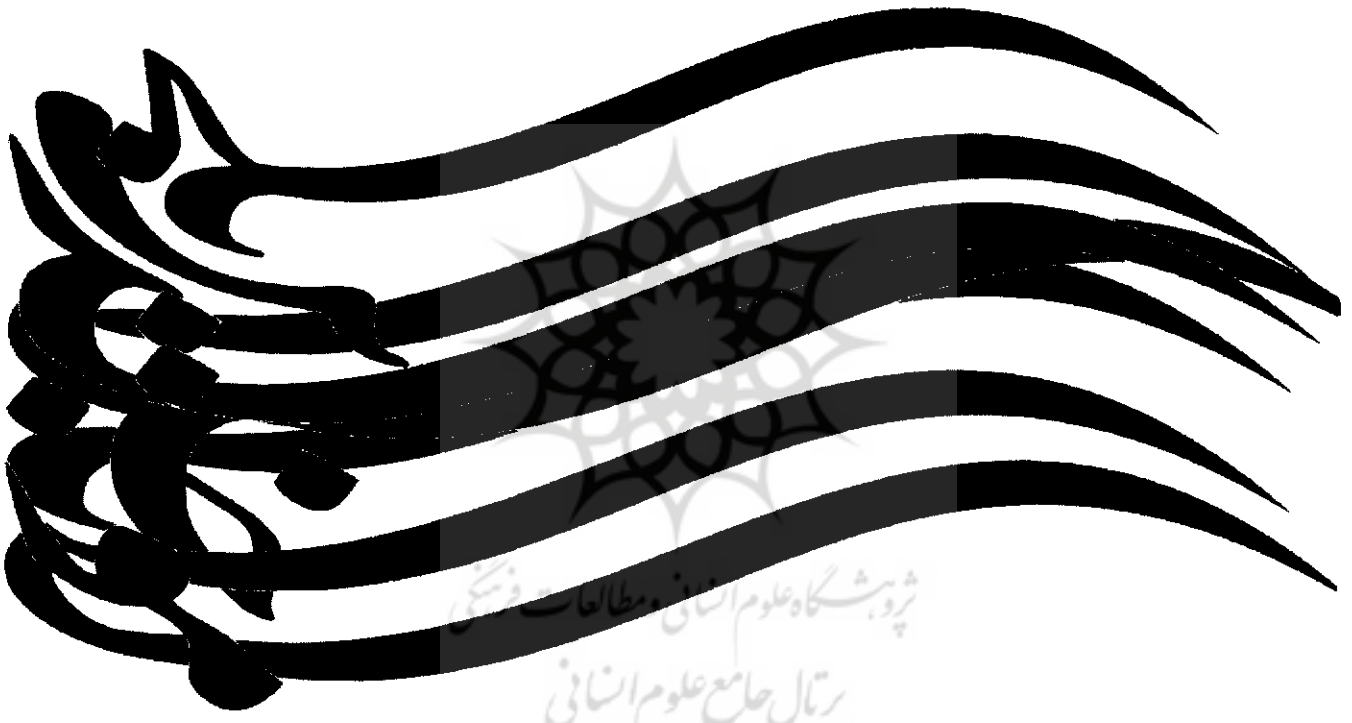
- مثنوی مولانا (گزیده اشعار)، بازل، ۱۹۹۴.

- رومی پیر معنویت، فرایبورگ، آلمان، ۲۰۰۱.

این بانوی فرهیخته و پرتلاش در ژانویه سال ۲۰۰۳ میلادی دار فانی را وداع گفت.

موج نو

موج جدید پرداختن به آثار مولانا را باید در کشور آمریکا و با محققان آمریکایی پی گرفت. در این میان تحقیقات و آثار دو تن فراتر از دیگران

قرار گرفته است. این دو همان گونه که در ابتدای این گزارش نیز از آنان نام بردیم پروفیسور ویلیام چیتیک و پروفیسور فرانکلین دین لوئیس هستند.

ویلیام چیتیک نویسنده و پژوهشگر ۶۲ ساله آمریکایی است که در سال ۱۲۸۳ هجری شمسی برای ترجمه مقالات شمس با عنوان من و رومی به دریافت جایزه جهانی کتاب سال نائل شد.

او از علاقه‌مندان عرفان، تصوف و فلسفه است. در سال ۱۹۶۶ میلادی در رشته هنر و تاریخ وارد دانشگاه تهران شد و تحت نظر کسانی چون استاد فروزانفر، دکتر سید حسین نصر و جلال‌الدین همایی به آموزش پرداخت و با ارائه رساله‌ای با عنوان تصحیح «نقدالنصوص فی شرح الفصوص» عبدالرحمن جامی، موفق به اخذ دکترای زبان و ادبیات فارسی شد. او پنج سال در دانشگاه شریف به تدریس تاریخ تطبیقی ادیان پرداخت و از سال ۱۹۸۳ میلادی تاکنون نیز در دانشگاه استونی بروک

- تأثیرات اندیشه مولانا جلال‌الدین رومی در شرق و غرب، آنکارا، ۱۹۶۳.

- گزیده دیوان شمس، ترجمه از فارسی و با مقدمه ای از شیمیل، اشتوتگارت، ۱۹۶۴.

- ترجمه کتاب فیہ مافیہ به زبان آلمانی، مونیخ، ۱۹۸۸.

- رومی من چو بادم، تو چو آتش یا I am the wind You are the fire، زندگی‌نامه و تحلیل آثار عارف بزرگ مولانا، کلن، ۱۹۷۸.

- شکوه شمس. (عنوان اثر در برگردان فارسی) با عنوان انگلیسی: The Triumphant Sun, A Study of the Works of Jalaluddin Rumi, London, 1978.

- شعر عارفانه اسلامی. که در بخشی از آن نیز به مولانا و استعاره پردازی‌های او از عشق پرداخته شده است با عنوان انگلیسی:

- As Through a Veil, Mystical Poetry in Islam, Colombia University Press, New York, 1982.

مطالعات دینی تدریس می‌کند. وی در شناساندن صحیح عرفان و عرفای ایرانی به آمریکاییان تلاش بسیار کرده است. از جمله ترجمه‌های او از فارسی به انگلیسی، می‌توان چندین اثر ارزشمند زیر نام برد:

- صحیفه سجاده

- پنج اثر از ابن عربی

- ملامعات فخرالدین عراقی

- نفحات الانس جامی

- شرح اسماء الاهی

از جمله تألیفات او که به مولانا می‌پردازند عبارت‌اند از:

- راه عرفانی عشق (که به فارسی برگردانده شده)

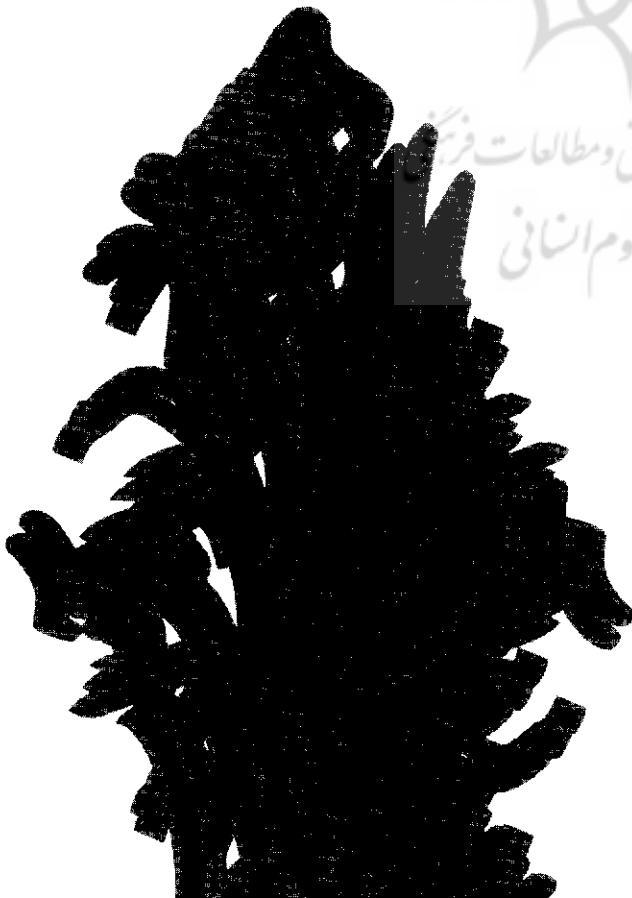
- من و رومی (ترجمه مقالات شمس تبریزی)

است. بنابراین تصمیم گرفت تألیفی محققانه و جامع درباره مولانا ارائه نماید. او تحقیقات خود برای شناختن مولانا را بر منظر واقعیات تاریخی استوار ساخت و ثمره تلاشهای چندین ساله خود را در کتابی به نام **Rumi, Past and Present, East and West** یا **رومی (مولانا)، دیروز تا امروز، شرق تا غرب** منتشر ساخت.

فرانکلین لوئیس کوشیده است در این کتاب شرح زندگانی، افکار و اندیشه‌های مولانا را از زاویه حقایق تاریخی به قلم آورد و همچنین تأثیر افکار و آثار او بر متفکران، نویسندگان، هنرمندان و حتی سیاستمداران شرق و غرب نشان دهد. وقتی صفحات پرشمار این کتاب را (۶۵۰ ص) تورق می‌کنیم، از بسیاری اطلاعات و اعداد و ارقامی که ماه‌ها و سال‌های گوناگون مربوط به زندگی مولانا یا صفحات کتاب‌ها یا شماره‌های نوارهای مختلف و یا حتی شبکه‌های اینترنتی مربوط به او را نشان می‌دهد، در شگفت می‌شویم. تحقیقات مفصل دکتر لوئیس در واقع دائرةالمعارف مولانا است که وقایع مستند و روزگاران تاریخی از تولد تا درگذشت او را دربرمی‌گیرد و افزون بر این مشتمل بر معرفی تقریباً همه دانشمندان و نویسندگان ایرانی، ترک و عرب و هندی، پاکستانی و افغانی و بزرگان علمای اروپایی و آمریکایی و ملل دیگر است که هر یک به نحوی در زمینه معرفی آثار و افکار مولانا و شرح احوال او قلم زده‌اند؛ از تألیف و ترجمه کتاب گرفته تا سرودن اشعار و اجرای برنامه‌های موسیقی و نمایشنامه و امثال آن. لوئیس به همین نیز بسنده نکرده و بخشی از کتاب خود را به معرفی آثاری اختصاص داده که در رسانه‌های همگانی به صورت فیلم، نوار ویدئو و نوارهای صوتی از اشعار او فراهم آمده یا به صورت‌های دیگر مانند باله و اپرا و

فرانکلین دین لوئیس دیگر محقق و به قول خود وی پژوهشگر ادبیات تطبیقی و زبان و ادبیات فارسی است (او اصرار بسیار دارد که با عنوان ایران‌شناس خوانده نشود چون این عنوان را عنوانی جامع و در عین حال سرشار از ابهام می‌داند) که تحقیقات وی در زمینه عرفان و ادب ایرانی و به ویژه مولانا و آثارش، نوید آینده‌ای پربار می‌دهد. دکتر لوئیس از آغاز دوران تحصیل، نزدیک به حدود بیست و پنج سال است که زندگی خود را وقف آموختن زبان و ادب فارسی کرده، بیش از هفت سال است که به تدریس زبان و ادبیات فارسی مشغول است و نکته شایان توجه در زندگی علمی او همین است که در سراسر دوران تحصیل و تدریس خود با زبان و ادبیات فارسی و لوازم آن از قبیل زبان و ادبیات عربی و علوم اسلامی زیسته و همه تحقیقات او منحصر به همین رشته وسیع بوده است و به این ترتیب از او دانشمندی توانا در رشته ادب فارسی آفریده است. پایان‌نامه دکتری او درباره سنایی و پیدایش غزل فارسی است که جایزه بنیاد تحقیقات ایرانی را نصیب وی ساخت، مقالاتش درباره حافظ و رندی، حافظ و موسیقی و گلستان سعدی در دائرةالمعارف **ایرانیکا** به چاپ رسیده است و مهم‌ترین کتاب او درباره مولانا با عنوان **رومی، دیروز تا امروز، شرق تا غرب** جایزه انجمن دوستی بریتانیا و کویت را به دست آورد.

فرانکلین لوئیس آموختن زبان و ادبیات فارسی را در سطح دانشگاه از گروه مطالعات خاور نزدیک دانشگاه برکلی آغاز کرد و قبل از آنکه دوره کارشناسی را در آنجا به پایان برساند (۱۹۸۳) به مدت دو سال (سال‌های ۱۹۸۱ و ۱۹۸۲) به تحصیل در رشته زبان و ادبیات عرب در دانشگاه لینز انگلستان پرداخت. سپس به دانشگاه شیکاگو، گروه زبان و تمدن‌های خاور نزدیک رفت و در سال ۱۹۹۵ میلادی به اخذ درجه دکتری در رشته زبان و ادبیات فارسی نائل شد و به مدت دو سال نیز در همانجا به تدریس این رشته پرداخت. او اکنون دانشیار تمام وقت زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اموری است که در شهر آتلانتای ایالت جورجیا، آمریکا قرار دارد. او در دهه هفتاد با اندیشه‌های لاهوتی مولانا آشنا شد و به آن دل باخت. با مطالعه آثار مولانا با شگفتی متوجه شد که فرهنگ عامیانه مردم پیام آسمانی ابن عارف و عاشق الاهی را تغییر داده و گاه آن را تا حد نازل‌ترین معیارهای فرهنگ غیر مذهبی پایین آورده

رقص ارائه شده است. نشانی سایت‌های اینترنتی مربوط به مولانا را نیز می‌توان در این کتاب یافت.

قسمت اعظم این کتاب یعنی در واقع دوسوم آن صرفاً به خود مولانا اختصاص دارد. او در بخشی دیگر کوشیده است تا با دیدی انتقادی و نکته بین به مقایسه سخنان مناقب‌نامه‌نویسان از جمله افلاکی و سپهسالار و تذکره‌نویسانی چون جامی و دولت‌شاه سمرقندی بپردازد و برخی از واقعیت‌های زندگی مولانا را از پرده پرابهام افسانه‌ها و حکایت‌های آنان بیرون کشد.

فرانکلین لوئیس خود در مصاحبه‌ای درباره این کتاب می‌گوید که گذشته از علاقه غربیان به مولانا، دلیل دیگری نیز سبب تألیف این کتاب مفصل شده و آن تمایل او به معرفی چهره حقیقی مولانا به شیوه علمی و مستند به اسناد تاریخی بوده است. او در ادامه می‌گوید: «دلیل دیگر من ارائه کاری علمی و ماندگار بود... چهره مولانا در غرب تجاری شده است و حتی دانشمندانی که درباره مولانا به تحقیق پرداخته‌اند نیز کمتر به چهره او از دیدگاه تاریخ نظر انداخته‌اند. من در این کتاب سعی کردم به این چهره مولانا توجه کنم و ببینم آیا با مدارکی که موجود است می‌توان او را بهتر شناخت یا نه؟ و امیدوار بودم و هستم که این کتاب بتواند مبنای پژوهش‌های آینده قرار گیرد.»

یکی از جالب‌ترین و تازه‌ترین مباحثی که لوئیس در این کتاب مطرح کرده، تاریخ آشنایی غرب با مولانا است که قبل از دوپست سال پیش با خاطرات مسافران اروپایی از سفر به ترکیه و دیدار با مولویان و تماشای مراسم سماع و آداب دیگر آنان آغاز می‌شود.

از جمله کسانی که نقش بسزایی در آشنایی مردم آمریکا و به عبارتی ایجاد موج جدید رویکرد به آثار مولانا داشته، کلمن بارکس، استاد بازنشسته رشته ادبیات انگلیسی دانشگاه جورجیا است (او در کنار کسانی چون دی پک چوپرا و دکتر کبیر هلمینسکی Kabir Helminski، که از مشایخ مولویه در آمریکا نیز هست، از فعالان این عرصه هستند). هرچند باید آثار او را تنها برگردان ترجمه‌های انگلیسی موجود از اشعار مولانا به انگلیسی روان دانست و اذعان داشت که این آثار به تقریب از جنبه‌های حقیقی و معرفتی آثار مولانا تهی هستند. در سال ۱۹۶۷ میلادی رابرت بلای Robert Bly، نویسنده مشهور آمریکایی، مجموعه‌ای از اشعار انگلیسی مولانا را به بارکس داد و از او خواست تا آنها را از قفس هایشان آزاد سازد. او بلافاصله کار ترجمه اشعار را آغاز کرد. بارکس هفت سال بدون اینکه به فکر انتشار این آثار باشد، به ترجمه مشغول بود و در پایان کار خود را برای ناشری به نام هارپر کالینز فرستاد. موفقیت پیشینی نشده این نسخه به انتشار آثار بعدی بارکس که مهم‌ترین آنها **Rumi Essential** نام دارد منجر شد؛ آثاری که تا کنون بیش از ۵۰۰/۰۰۰ نسخه از آنها به فروش رفته است.

لازم به ذکر است که بارکس در یک سفر ۱۱ روزه از تاریخ ۱۶ تا ۲۶ مارچ ۲۰۰۵ از موطن مولانا دیدار و در این روزها به شهرهای دیگر افغانستان چون کابل، هرات و مزارشریف نیز سفر کرد. از مهم‌ترین آثار بارکس در زمینه برگردان و معرفی آثار و احوال مولانا، می‌توان کتاب‌های زیر را نام برد:

- **Delicious Laughter: rambunctious Teaching from the Mathnavi of Jhalaluddin Rumi**, translated by Coleman Barks, Maypop, 1990.

- **Like this**, Translated by Coleman Barks, Maypop, 1990.

- **Rumi: One-Handed Basket Weaving: Poems on the Theme of Work**, Coleman Barks. Athens, GA: Maypop, 1992.

- **Birdsong: Fifty-Three Short Poems**, translated by Coleman Barks, Maypop, 1993.

- **Rumi: Voice of Longing**, Coleman Barks, Sound True, 1994.

- **Essential Rumi**, Coleman Barks, 1995.

- **The Illuminated Rumi**, Coleman Barks & Michael Green, 1997.

- **The Illustrated Rumi: A Treasury of Wisdom from the Poet of the Soul**, Coleman Barks.

- **I Want Burning: The Ecstatic World of Rumi, Hafiz and Lalla**, Coleman Barks, 2001.

- **The Soul of Rumi: A New Collection of Ecstatic Poems**, Coleman Barks, 2002.

- **Rumi: The Book of Love. Poems of Ecstasy and Longing**, Colman Barks, 2003.

- **Rumi: We are Three: new Rumi Poems**, Coleman Barks.

- **The Illuminated Prayer: The Five-Times of the Sufis**, Coleman Barks.

- **The Drowned Book: Ecstatic and Earthy Reflection of Bahauddin, The Father of Rumi**, Coleman Barks, 2004.

بدیهی است که بارکس به دلیل زمینه آشنایی با ادبیات و برخورداری از ذوق ادبی در مواجهه با اشعار لطیف و دیگرگون مولانا به وجد آمده است اما متأسفانه عدم آشنایی او با اسلام و عرفان تا حدی نتیجه کار را مخدوش ساخته. زمانی که بارکس از مولانا سخن می‌گوید به وضوح می‌توان در گفتارش شوق و احساسی از شگفتی را نسبت به آثار او مشاهده کرد. او می‌گوید: «این اشعار نه به وسیله شخصیت که توسط بخش دیگری از روان انسانی سروده شده‌اند و گاه از شخصیت و معرفت بشر فراتر می‌روند.» حتی موسیقی درونی و بیرونی اشعار مولانا او را بسیار مجذوب خود می‌سازد و او برای درک دقیق‌تر این موسیقی از همراهی یکی از اساتید برجسته موسیقی به نام جاناتان سی کرامر (عضو دپارتمان موسیقی دانشگاه کارولینا و استادیار رشته موسیقی ملل دانشگاه دیوک Duke) که شناخت عمیقی از موسیقی شرق دارد، بهره می‌گیرد.

اما با این همه در مقام تبیین نظام اعتقادی مولانا و صوفی‌گری، او چنانکه باید حق مطلب را ادا نمی‌کند: «نظام اعتقادی او بر پایه شادی استوار است. در نظر مولانا شاید خدا انگیزه شادی باشد. تنها صاحب بدن و عقل بودن شادی بزرگی است. مولانا درباره جوهره اشتیاق به دین که عبادت و یا شاید شادی است، صحبت می‌کند.»

- **Open Secret: Versions of Rumi** / translated by John Moyne & Coleman Barks. Putney, Vt.: Threshold Books, c 1984.
- **Unseen Rain: Quatrains of Rumi** / translated by John Moyne & Coleman Barks. Putney, Vt.: Threshold Books, c 1986. 83p.
- **When Grapes Turn to Wine: Versions of Rumi** / Cambridge, Mass: Yellow Moon Press, 1986. This is a reprint of the 1983 letterpress edition by Firefly.
- **These Branching Moment: Forty Odes** / by Rumi. Copper Beech Press, 1987.
- **This Longing: Poetry, teaching Stories and Selected letters**. Putney, Vt.: Threshold Books, c 1988. 107p.
- **Loves Fire: Recreations of Rumi** / London: Cape, 1988. 108 p.
- **Rumi Daylight: A Daybook of Spiritual Guidance** / Cabir & Camille Helminski. Putney, Vt.: Threshold Books, 1990.
- **Feeling the Shoulder of Lion: Poems & teaching Stories from the Mathnavi**. Putney, Vt.: Threshold Books, 1991. 103p.
- **A Garden Beyond Paradise: the Mystical Poetry of Rumi** / [edited by] Jonathan Star & Shahram Shiva. New York: Bantam Books, c1992. xxv, 164p.
- **Signs of the Unseen: The Discourses of Jalaluddin Rumi** / translated by Wheeler Thackston. Putney, Vt.: Threshold Books, 1993.
- **Love is a Stranger: Selected Lyric poetry of Jelaludin Rumi** / translated by Kabir Edmund Helminski. Putney, Vt.: Threshold Books, c1993. 93p.
- **Say, I am You: Poetry Interspersed With Stories of Rumi and Shams** / John Moyne, Coleman Barks. Maypop, 1994. 128 p.
- **Teaching of Rumi: the Masnavi** / translated by E.H. Whinfield. I S H K Book Service, 1994.
- **Rumi, Poet & Mystic: Selection from his Writing** / translated from the Persian with introduction and notes R.A. Nicholson. Oxford; Rockport, MA: Ownworld Publications, 1995.
- **Rending the Vell: Literal and Poetic Translations of Rumi** / by Shahram Shiva; preface by peter lamborn Wilson. 1st ed. Presscot, AZ: Hohm press, 1995, 280p.
- **Rumi Tales of Mystic Meaning: Selection from the Mathnavi of Jalal-ud-Din** / by R.A. Nicholson. Oneworld Publications, 1995.
- **Rumi in the Arms of the Beloved** / translated by Jonathan Star, New york: J. P. Tarcher Putnam. 1997, 209p.
- **The Love Poems of Rumi** / edited by Deepak Chopra, Fereydoun Kia (translator). Harmony Books, 1998.

و باز هم چاره‌ای نیست جز اینکه در چنین لحظاتی به بیستی از مولانا پناه بریم:
هر کسی از ظن خود شد یار من
وز درون من نجست اسرار من

اکنون در ادامه بخش نخست به معرفی و ذکر نام برخی از مهم‌ترین فعالیت‌های انجام گرفته در زمینه ترجمه، تحلیل و شناخت آثار و احوال مولانا به زبان‌های مختلف می‌پردازیم. بدیهی است ارائه فهرستی کامل از این تلاش‌ها در حوصله این مقال نمی‌گنجد و به زمان بیشتری نیاز دارد.

الف - ۱ - ترجمه مثنوی (متن کامل یا گزیده‌ای از آن)

- **The Masnavi**, by Jalaluddin Rumi (Book two) / translated for the first time from Persian into prose, with commentary, by C.E. Wilson. London: Probsthain & Co., 1910. 2V.
- **The Masnavi of Jalaluddin Rumi**. London: Cambridge University Press, 1926-1940. 5V.
- **The Song of Reed and Other Prices** / translated by E.H. Palmer, 1877.
- **Tales of Mystic Meaning, Being Selections from the Masnawi of Jalal-ud Din Rumi** / Translated with an introduction by R.A. Nicholson; with a frontispiece by Cynthia Kent. London: Chapman & Hall, 1931. xxvii. 170, 2p.
- **More Tales From the Masnavi** / translated by A.J. Arberry. London: Allen & Unwin, 1963. 252p.
- **Mystical Poems of Rumi; First Selection, Poems 1-200** / translated from the Persian by A.J. Arberry. [Chicago]: The University of Chicago Press, 1968. 203p.
- **Mystical Poems of Rumi; second Selection, Poems 201-400** / translated by A.J. Arberry. Boulder, Colo.: Westview Press, 1979. xiv, 187p.
- **Rumi, Poet and Mystic** / translations, introd. and notes by R.A. Nicholson. London: G. Allen-Unwin, 1970. 191p.
- **Teaching of Rumi: Masnavi, The Spiritual Couplets of Maulana Jalalud-d-din Muhammad I Rumi** / translated and abridged by E.H. Whinfield, With an introduction by Idris Shah. London: Octagon Press, 1979.
- **Night & Sleep** / [versions by Coleman Barks & Robert Bly; illustration by Rita Shumaker]. Cambridge, MA: Yellow Moon Press, c1981.
- **Rumi-Fragments, Ecstacies** / Book people, 1981.
- **The Ruins of the Heart: Selected Lyric Poetry of Jalaluddin Rumi** / translated by Edmund Helminski. Putney, Vt.: Threshold Books, c 1981. 55 p.

اکنون به نمونه‌هایی چند از ترجمه‌های دیوان شمس به زبان‌های دیگر اشاره می‌کنیم:

- **Auswahl aus den divanen des Grossten Mystischen Dichters Persians Mewlana Dschelaleddin Rumi / aus dem persischen mit eingefügten original texte und erläutern den Anmerkungen von Rosen. Wien: 1838. (German)**
- **Light and Reigen : Gedichte aus dem Diwan des Grossten Mystischen Dichters Persicher Zunge / selected, translated, and annotated by ajohann Christoph Burgel. Bern and Frankfurt: Herbert lang, 1974. (German)**
- **Gesange des Tanzenden Gotterfreundes: aus der Dichtung des persischen Mystikers Rumi / mit Ornamenten von Karl Thylmann; ubertr und geschrieben von Linde Thylman. Basel: Herder, 1978. (German)**
- **Poesie mistiche (Diwan) / Introd., trad., antologia Critica e note di A. Bousani. 2nd ed. Milano: Rizzoli, 1980. (Italian)**
- **Le Livre de Chams de Tabriz: Cent Poemes / traduit du persant et annote par Mahin Tajadod & Nahal Tajadod et Jean Claude Carriere. Paris: Gallimard, 1993. (French)**
- **Odes Mystiques (Divan-e Shams-e Tabriz). paris: Klincksieck, 1973.**

دیگر آثار مولانا از جمله رباعیات از میان آثار منظوم و فیه‌ما‌فیه، مجالس سبعه و مکتوبات از میان آثار مثنوی نیز به زبان‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسه و چک ترجمه شده‌اند. اما آنچه بیش از همه جلب توجه می‌نماید حجم عظیم آثاری است که به زندگی، شرح احوال و تبیین افکار مولانا پرداخته‌اند که در ذیل برخی از این آثار معرفی می‌شوند.

این، تنها بخشی از آثار موجود به زبان انگلیسی است و ناگفته پیداست که در صورت احصاء کلیه آثار موجود، این فهرست از چنان حجم بالایی برخوردار است که امکان ذکر آنها در یک گزارش وجود ندارد. اما در ادامه به برخی از آثار مرتبط در این دسته که از سوی محققان و علاقه‌مندان غیرانگلیسی زبان تهیه و تدوین شده اشاره می‌شود:

- **Neue Bruchstucke Orientalischer Poesie. Pril O.Schlechtawssehrd. Wien: 1881(Hafez...Rumi...) (German)**
- **Lied der rohrlote Ghasehlen/von H.Ritter. Hamlen: Bucherstube F. Seifert, 1948. (German)**
- **Das Masnavi / Kave Dalirazar, Bernhard Meyer, Jilla Dalilazar, 1999. (German)**
- **El Masnavi: las ensenazas de Rumi / tr: A. Manzano & M. Marrades. Barcelona: Vision Libros, 1948. 375p. (Spanish)**
- **Fragmenten uit de Masnavi. Naar het Perzisch verlaold en toegelicht door,R.Van Brakell Buys. Amsterdam: N.V. Arbeiderspers, 1952. 239p. (Netherland)**

الف- ۲- ترجمه دیوان کبیر (متن کامل یا گزیده‌ای از آن)

- **The Festival of Spring from the Divan of Jalaeddin, Rendered into English Gazels after Ruckert versions, by W.Hastie. Glasgow: James Maclehose, 1930. xxxvii, 62p.**
- **Selected Poems from the Divani Shamsi Tabriz / translated by R.A. Nicholson. Cambridge University Press, 1898.**
- **Selected Poems from the Divani Shamsi Tabriz / edited and translated with notes and appendices by R.A. Nicholson. London, Cambridge University Press, 1952. iv, 367p.**
- **Sun of Tabriz: A Lyrical Introduction to Higher Metaphysics /selected poems, as translated by Sir Colin Garbett. Illustrated by Sylvia Baxter.2d.ed.Cape Town: R. Beerman, 1956.xiii, 77p.**
- **Crazy as We Are: Selected Rubals from Divan Kabir / Nevit Oguz Ergin. Hohm pr, 1992.**
- **Where Two Oceans Meet: a Selection of Odes from Divan of Shems of Tabriz / translated by James G. Cowan. Shaftesbury, Dorset: Rockport Mass.: Element, 1992. 106p.**
- **Magnificent One: Selected New Verses from Divan-i Kabir / translated by Nevit Oguz Ergin, 1993.**
- **Divani kebir, Meter 1 / translated by Nevit Oguz Ergin. Echo, 1995.**
- **Divani kebir: Meter 2 Bahri-Muzari-Ariz / translated by Nevit Oguz Ergin. Echo, 1996. 300p.**
- **Divani kebir: Meter 3 Bahri-Hazaci-Ahrab / translated by Nevit Oguz Ergin. Echo, 1997. 421p.**
- **Divani kebir: Meter 4 Bahri-Muzari-Ahrab / translated by Nevit Oguz Ergin. Echo, 1997. 320p.**

الف- ۳- شرح حال‌ها

خیام ، عطار ، مولانا و حافظ است . دانشگاه‌های اروپایی دانشگاه‌های دو کشور آلمان و انگلیس از پیشروان این مطالعات محسوب می‌شوند . در سال‌های اخیر و با توجه به موج نوین علاقه‌مندی به مولانا و دنیای عرفان ، بسیاری از دانشگاه‌های معتبر آمریکایی نیز به تدریس در این زمینه پرداخته‌اند و رشته‌های ویژه‌ای را به این امر اختصاص داده‌اند . اشاره به اسامی برخی از مراکز علمی گویای وسعت دامنه این رویکرد است .

در حال حاضر دانشگاه‌های بزرگی چون یوسی ال ای (UCLA) ، هاروارد ، اوهایو ، یوتا ، جرج واشنگتن ، کلمبیا ، کلرادو ، روزولت ، اوکلند ، کولگیت ، دیوک ، برن‌دیز ، سنت اندروز ، چپل هیل ، نالاندا و NCSU و نیز بسیاری از کالج‌ها از جمله Community College کالیفرنیا ، کالج هاننور و ... رشته‌هایی را تدریس می‌کنند که یا اساساً به موضوع رومی می‌پردازد و یا به تناسب مبحث مورد مطالعه ، برخی وجوه آثار و احوال وی در آنها به بحث و بررسی گذاشته می‌شود .

برای مثال در دپارتمان دین دانشگاه کلمبیا ، دانشجویان رشته مطالعه متون عرفانی کلاسیک ، آثار عرفایی چون حلاج ، عطار و مولانا را بررسی و مطالعه می‌کنند . در دانشگاه کلرادو و در بخش مطالعات دینی نیز موضوعاتی چون صوفی‌گری و عرفان اسلامی مورد مطالعه دانشجویان قرار می‌گیرد که غالباً ذیل این موضوعات ، مطالعه احوال و آثار مولانا نیز یکی از مباحث اصلی است . در سال ۲۰۰۵ ، دانشگاه اوکلند نیز تدریس رشته‌ای با عنوان خلق معنویت را آغاز کرده که در آن خانم جنیفر برزان ذیل موضوع هنر به مثابه مراقبه ، آثار و احوال مولانا را مورد بررسی و تدقیق قرار می‌دهد .

وسعت این فعالیت‌ها چنان است که تهیه فهرستی از کلیه رشته‌ها و دروسی که در این رابطه تدریس می‌شوند کاری نسبتاً دشوار می‌نماید؛ کاری که نیازمند فرصتی مناسب و مجالی گسترده‌تر است .

ج - گردهمایی‌ها

برگزاری گردهمایی‌های مختلف در بزرگداشت مولانا یا بررسی احوال و آثار او ، ارائه سخنرانی و همایش‌های مرتبط از جمله دیگر فعالیت‌هایی است که در سال‌های اخیر با گستردگی و وسعت بسیار انجام شده و می‌شود . برخی از این موارد با تولید دانشگاه‌ها و مراکز علمی ، برخی از سوی انجمن‌های متشکل از علاقه‌مندان و پیروان رومی و برخی دیگر توسط افراد برگزار می‌شود .

از عمده فعالیت‌های دائمی و یا مقطعی که در سال‌های اخیر توسط مراکز دانشگاهی در آمریکا انجام شده ، می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

- برگزاری همایش سالانه رومی توسط دانشگاه کولگیت .

- برگزاری همایش سالانه‌ای با عنوان **هذهب و بوم شناسی** توسط دانشگاه باک نل Bucknell واقع در لوئی‌برگ آمریکا که در اردوگاه‌های تابستانی آن اشعار مولانا نیز مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد .

- برگزاری جشنواره سالانه رومی در مرکز هنری کاربورا و با همکاری دانشگاه چپل هیل که از دانشگاه‌های فعال در عرصه مطالعات

The Hundred Tales of Wisdom: Life, Teaching and Miracles of Jalaludin Rumi from Aflaki's Manaqib, Together with Certain Important Stories from Rumi's Works Traditionally Known as The Hundred Tales of Wisdom / translated from Persian by Edris Shah. London: Octagon Press, 1978. [6], 159p.

Love, Soul and Freedom: Dancing With Rumi on the Mystic Path / by Denise Berton, Christopher Largent, Coleman Barks. Hazelden, 1998, 320p.

The Scholar and the Saint: Rumi / Johann Christoph Burgel, Biruni, New York, 1975.

The Sufi Doctrine of Rumi: an Introduction / William Chittick; with a foreword by Seyyed Hossein Nasr. [Tehran: Aryamehr University, 1974]. 96 p.

The Sufi Path of Love: The Spiritual Teaching of Rumi / William Chittick, Albany: State University of New York, 1983. 433 p.

The Persian Mystics, Jalalud-Din Rumi. Feredrich Hadland Davis, Lahore: M. Ashraf, 1947. 107p.

The Persian Mystics, Jalalud-Din Rumi / J. Murray, London, 1907. 105 p.

Jalaluddin Rumi, Songbird of Sufism / Roy C. Delamotte, Lanham, MD: University Press of America, c 1980. ix, 177 p. (based on the author's thesis, Yale University.

The Whirling Dervishes: Being an account of the Sufi Order, Known as The Mevlevies and its Founder the Poet and Mystic Mevlana Jalaluddin Rumi / Ira Friedlander, Music section by Nazih Uzel, New York: Macmillan, 1975, 159 p.

Giovio Levi della Vida Conference (11th onference). Poetry and Mysticism in Islam: the Heritage of Rumi / edited by Amin Banani, Richard Hovannisian, George Sabagh., Cambridge University, 1994. 204p.

Jalal-Din Rumi: Passion of the Mystic Mind / Talat Halman, ed by Ehsan Yarshater, New York, 1988, . (Colombia lects. On Iranian Studies, Series No.3).

Light upon Light, Inspirations from Rumi / Andrew Harvey, Berkeley, CA: North Atlantic Books, 1996. 247p.

ب - فعالیت‌های دانشگاهی

تدریس رشته‌های مطالعاتی در زمینه شرق‌شناسی به‌ویژه ایران‌شناسی و زبان و ادب فارسی در دانشگاه‌های اروپایی و آمریکایی از سابقه‌ای طولانی برخوردار است . یکی از موارد مورد علاقه این محققان ، تحقیق در زمینه عرفان اسلامی و سرآمدان این حوزه از جمله ابن عربی ، جامی ،

رومی است .

– برگزاری همایش سالانه در کارولینا با عنوان **مطالعات تطبیقی اسلامی** که کاری است مشترک از دانشگاه‌های دیوک ، چپل هیل و NSCU . از اعضای فعال این همایش می‌توان از دکتر کارل ارنست (Carl Ernest) از دانشگاه چپل هیل نام برد که خودوی نیز سخنرانی‌هایی با موضوع **میراث معنوی و ادبی رومی ، ذکر و سماع درویشان ، حافظ ، رومی و موسیقی صوفیانه** و بسیاری عناوین دیگر در این همایش و دیگر همایش‌های مشابه ایراد نموده است .

– برگزاری اردوهای بهاره در دانشگاه هاوایی در اوایل ماه مارچ که در آنها غالباً طی مراسمی با عنوان **شبی با مولانا** به بررسی احوال و آثار این شاعر و نیز اجرای مراسم ذکر و سماع می‌پردازند .

– برگزاری همایش‌هایی در نیمسال نخست سال ۵-۲۰۰۴ در دانشگاه سنت اندروز که برای نمونه می‌توان به سخنرانی آقای داود مرادیان با عنوان **«قدرت تواضع: ژرف‌فتمایی قدرت در قرآن و آثار رومی»** اشاره کرد .

– برگزاری مراسم سخنرانی در دانشگاه نارویا (Naropa) در روزهای ۳۰ اپریل و اول ، سوم و هفتم می ۲۰۰۵ با موضوعاتی چون **عرفان قدیم ، از اورپیید تارومی ، ارتباط اشعار رومی با مفاهیم مدرن و سلوک و آزادی فردی** .

اعضای برجسته فرقه مولویه در آمریکا است .

– برگزاری اردوهای تابستانی در ماه جون از سوی فرقه مولویه در وایدی آیلند واشنگتن .

– ایراد سخنرانی از سوی افرادی چون پروفیسور ویلیام چیتیک ، پیر ضیاء عنایت خان ، اسین چلیبی از نوادگان مولانا و دیگران .

– انجام مباحثات و ایراد سخنرانی در زمینه بررسی تطبیقی میان عرفای شرقی به‌ویژه مولانا و قدسین اروپایی . از جمله آنها می‌توان به سخنرانی دکتر بروس چیلتون (کشیش و محقق) و اندرو هاروی در تاریخ ۲۴ جون در برد کالج اشاره کرد .

در سال‌های اخیر دولت ایران نیز در زمینه معرفی فرهنگ ایران و مشاهیر آن از جمله مولانا فعالیت‌هایی انجام داده که از آخرین نمونه‌های آن برگزاری هفته فرهنگ ایران در تورنتو است . این هفته با همکاری وزارت امور خارجه ایران و رایزنی فرهنگی ایران مستقر در اوتاوا و در محل دانشگاه تورنتو و هتل شرایتون این شهر برگزار شد . در این هفته محققان و مولاناشناسان بسیاری از کشورهای ایران ، کانادا و آمریکا به همایش دوازده‌ای که به بررسی آثار و احوال مولانا اختصاص داشت و در روزهای ۲ و ۳ فوریه ۲۰۰۵ برگزار شد ، دعوت شده بودند .

د- برگزاری مراسم سماع

یکی از زیباترین مراسمی که از سوی صوفیان فرقه مولویه برگزار می‌شود ، مراسم سماع است . البته این مراسم که در گذشته در خلوت و دور از حضور اغیار انجام می‌شد و یکی از مراحل و مسالک اهل طریق در جهت نیل به حقایق باطنی بوده ، امروزه بیشتر به یک حرکت نمایشی تبدیل شده است . مراسم نمایشی سماع گاه به تنهایی و به‌عنوان یک برنامه مستقل و گاه در ضمن همایش‌ها ، گردهمایی‌ها و یا جشنواره‌های مرتبط برگزار می‌گردد .

این مراسم سال‌هاست که در گوشه و کنار اروپا و آمریکا اجرا می‌شود و مهم‌ترین مجریان آن درویشان سماع‌کننده ترکیه‌ای و به‌ویژه مولویان قونیه هستند که به سماع زن معروف‌اند . یکی از اجراهای قدیمی این عده در ماه‌های ژانویه و فوریه سال ۱۹۹۷ و در ۱۳ شهر بزرگ آمریکای شمالی اتفاق افتاد . طی این تور نمایشی ، گروه به اجرای موسیقی سنتی صوفیان ، قرائت اشعاری از مولانا و ذکر و سماع در این شهرها پرداختند . از مراسم سماع که در سال‌های اخیر در آمریکای شمالی برگزار شده می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

– مراسم ذکر و سماع رومی در ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۳ در تالار بزرگ

اتحایه دانشجویان دانشگاه چپل هیل توسط انجمن ترک‌های آمریکایی .

– مراسمی با عنوان «تجلی عشق ، شبی با رومی» در ۲۰ جون ۲۰۰۳

که در آن مراسم سماع به همراه قرائت شعر و اجرای موسیقی عرفانی برگزار شد .

– مراسم سماع در ۱۷ دسامبر ۲۰۰۳ در تالار گلندیل سیویک شهر

گلندیل ایالت کالیفرنیا .

– مراسم سماع در دسامبر ۲۰۰۴ در شهر سانفرانسیسکو ایالت

کالیفرنیا .

– مراسم درویشان در هشتم اپریل ۲۰۰۵ در مرکز هنرهای نمایشی

بخشی از اثر حامد حکیم

همان گونه که گفتیم بخشی از این اقدامات را انجمن‌ها و گروه‌های غیردانشگاهی و یا افراد انجام می‌دهند . یکی از انجمن‌های فعال در این عرصه در آمریکا UMass Rumi Club است که با برگزاری مراسم سخنرانی ، مراسم سماع و کنسرت‌های موسیقی و ... به این مهم اقدام می‌نماید . فرقه مولویه آمریکا نیز در این زمینه بسیار فعال است . نمونه‌هایی از اقدامات این گروه‌ها یا افراد عبارت‌اند از:

– برگزاری جشنواره سالانه رومی در اوایل ماه اکتبر (غالباً در اول

این ماه) در شهر چپل هیل . مجری این جشنواره رفیع‌المعرفی یکی از

کلاریس اسمیت کالج پارک دانشگاه مریلند.
 - مراسم سماع درویشان در ۲۰ و ۲۱ می ۲۰۰۵ در تالار ملکه الیزابت وست اند.
 - مراسم سماع درویشان در ۲۲ می ۲۰۰۵ در تالار Campus Center به همت UMass Rumi Club و با همکاری وزارت فرهنگ ترکیه.
 - مراسم سماع در ۴ اپریل ۲۰۰۵ در تالار رویس دانشگاه UCLA.
 - مراسم سماع در ۵ فوریه ۲۰۰۵ در دانشگاه تورنتو.
 - مراسم سماع در ضمن برگزاری جشنواره سالانه رومی در شهر چپل هیل.

۵- موسیقی

در پی ایجاد موج علاقه‌مندی به رومی، حضور وی در وجوه مختلف هنر و زندگی غربی چنان شکل گسترده‌ای به خود گرفته که گاه موجب اعتراض یا گلایه اندیشمندان می‌شود. برای مثال دکتر فدیمان (Fadiman) جریان اخیر را صنعت رومی نامیده و می‌گوید: «همیشه به شوخی می‌گویم که دیگر باید منتظر بود که کتاب آشپزی و نرمش‌های ورزشی رومی هم به بازار بیاید.» لانی فیلتز هم که خود یکی از بنیان جشنواره رومی است، تا حدی همسو با وی معتقد است: «آمریکا در آستانه تجاری کردن رومی است. با این حال فکر می‌کنم که رومی و اندیشه‌های او فراتر از همه این جریان‌هاست.»

این امر در آثار موسیقایی کاملاً مصداق می‌یابد. بدین معنا که در این حوزه شاهد فعالیت‌های بسیار متنوعی از نظر سبک و رویکرد هستیم و ناگزیر از طبقه‌بندی این فعالیت‌ها. با توجه به تنوع آثار می‌توان آنها را به دو دسته کلی **موسیقی صوفیان** و **موسیقی غربی** تقسیم کرد.

۵-۱- موسیقی صوفیان

این نوع از موسیقی که در حقیقت ریشه در موسیقی ترکیه‌ای دارد و همانند موسیقی‌های کلاسیک، محلی، مذهبی، حماسی و... یکی از شاخه‌های اصلی موسیقی این کشور محسوب می‌شود، غالباً توسط هنرمندان ترک اجرا می‌شود. هرچند فعالیت صوفیان ترکیه از سال ۱۹۲۵ تا مدتی طولانی ممنوع بود اما فعالیت‌های پنهانی این گروه‌ها و برگزاری مراسم سماع و موسیقی به بقای این نوع از موسیقی انجامید. از فعالان این عرصه می‌توان به لطیف بولات (Latif Bolat) اشاره کرد که موسیقیدان و خواننده برجسته ترکیه‌ای ساکن آمریکا است. وی در سراسر آمریکا و کانادا به اجرای برنامه پرداخته و فرم اصیل موسیقی ترکی را به مخاطبان عرضه کرده است. روزنامه حریت که یکی از روزنامه‌های پرتیراژ در ترکیه است لقب **رسول موسیقی ترکیه در آمریکا** را به وی داده است. از جمله فعالیت‌های اخیر او در سال جدید میلادی می‌توان به اجرای برنامه‌های موسیقی در **نخستین کنسرت جهانی هزاره جدید** در جزایر هاوایی اشاره کرد. فهرست برنامه‌های او به شرح ذیل بوده است:

- ۷ تا ۱۰ ژانویه، جزیره مائویی، هاوایی.
- ۱۱ تا ۱۷ ژانویه، جزیره کوایی، هاوایی.
- ۱۸ تا ۲۴ ژانویه، جزیره بزرگ، هاوایی.

- ۲۹ ژانویه، شانگری لا، هونولولو، هاوایی.
- ۲۹ ژانویه، کلیسای یونیتی، هونولولو، هاوایی.
- ۵ فوریه، کالج ساکرامنتوسیتی، ساکرامنتو، کالیفرنیا.
- ۶ فوریه، مرکز یوگای بهشت هفتم، برکلی، کالیفرنیا.
- ۱۴ تا ۱۸ فوریه، ایلینویز، اوهایو و میشیگان، به همراه سخنرانی.
- ۲۴ تا ۲۵ فوریه، دانشگاه گراند ولی، میشیگان.
- ۲ تا ۷ مارچ، جشنواره هنر و موسیقی معنوی شرقی، اسکاتلند.
- ۸ تا ۱۳ مارچ، لندن، انگلیس.
- ۱۴ تا ۲۱ مارچ، ایرلند.
- ۲۲ تا ۳۱ مارچ، ناحیه اندلس، اسپانیا.
- ۳۰ اپریل تا ۲۰ سپتامبر، سفر فرهنگی به ترکیه.

علاوه بر هنرمندان ترک، هنرمندان دیگر کشورهای جهان به ویژه هنرمندان ایرانی تبار نیز در این راه اقدامات قابل توجهی انجام داده‌اند. از جمله این هنرمندان می‌توان به شهرام شیوا در آمریکا و امیر کوشکانی (نوازنده و مدرس تار و سه تار) در کانادا اشاره کرد. کوشکانی و شاگردانش تا کنون برنامه‌های متعددی را برای مؤسسات و جشنواره‌های مختلف اجرا کرده‌اند؛ از جمله اجرای برنامه در Sufi Music Village Festival در لندن (۱۹۹۷)، همکاری با انجمن رومی و شرکت در جشنواره موسیقی‌های مقدس در ونکوور و همکاری با رایزنی فرهنگی ایران در کانادا.

شهرام شیوا نیز سال‌هاست که به ترجمه و همچنین اجرای آثار مولانا در کنسرت‌های خود می‌پردازد. او بر این عقیده است که رومی و اندیشه‌های او سبب شده تا مسلمانان مقبولیت تازه‌ای برای خود در نزد آمریکاییان احساس کنند و به یکدیگر نزدیک‌تر شوند. او که سماع را از بزرگان دراویش آموخته، آن را با شیوه‌ای خاص به علاقه‌مندان آموزش می‌دهد و دکتر دی پک چوپرا و رابرت داوونی جونیور از شاگردان او بوده‌اند. از جمله اجراهای او در سال ۲۰۰۵ می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۲۹ ژانویه، کنسرت موسیقی و سماع در مرکز یوگا و سلامت Kripalu.
- ۱۲ فوریه (مقارن با شب ولنتاین)، کنسرت موسیقی از آثار مولانا با عنوان **رومی، هست عشق** در مرکز NY Open.
- ۱۵ اپریل، اجرای موسیقی با عنوان رومی بدون مرز در کنسرت صلح سازمان ملل.
- ۳۰ اپریل، کنسرت موسیقی و سماع در مرکز یوگا و سلامت Kripalu.
- ۱ می، کنسرت موسیقی و سماع در مرکز یوگا و سلامت Kripalu.

او در ۲۵ جون، ۲۷ آگوست و ۲۹ اکتبر نیز در مرکز یوگا و سلامت Kripalu به اجرای برنامه خواهد پرداخت.

۵-۲- موسیقی غربی

هنرمندان موسیقی در غرب نیز همسو با موج New Age، بیش از گذشته به مولانا و اشعار او توجه نشان داده و بر این اساس آثاری خلق کرده‌اند. این آثار را نیز می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: موسیقی

ارکسترال و موسیقی پاپ .
برخی موسیقیدانان غربی بیشترین تمرکز خود را روی اجرای آثار شرقی به ویژه آثاری با استفاده از اشعار مولانا و حافظ گذاشته اند .
الین کرستون (Elaine Kreston) از جمله آنهاست که تعدادی از اجراهای او عبارت اند از:
- ۳۰ جولای ۲۰۰۴ ، کنسرت اشعار مقدس رومی و حافظ ، پورتلند ، آرگن .
- ۲ آگوست ۲۰۰۴ ، کنسرت اشعار مقدس رومی و حافظ ، سیاتل ، واشنگتن .
- ۱۸ سپتامبر ۲۰۰۴ ، کنسرت موسیقی اشعار رومی و حافظ ، سانتاکروز ، کالیفرنیا .
- ۲۹ اکتبر ۲۰۰۴ ، کنسرت موسیقی باعنوان شبی با اشعار رومی و حافظ ، سن رافائل ، کالیفرنیا .
- ۳ دسامبر ۲۰۰۴ ، کنسرت موسیقی باعنوان Rumicello ، سانتاکروز ، کالیفرنیا .
- ۱ مارچ ۲۰۰۵ ، کنسرت موسیقی باعنوان Rumicello ، برکلی ، کالیفرنیا .

- متن ترانه تلخ شیرین:

Bittersweets

written by Rumi, edited by Deepak Chopra, reading by Madonna

In my hallucination
I saw my beloved's flower garden
In my vertigo, in my dizziness
In my drunken haze
Whirling and dancing like a spinning wheel

I saw myself as the source of existence
I was there in the beginning
And I was the spirit of love
Now I am sober
There is only the hangover
And the memory of love
And only the sorrow

I yearn for happiness
I ask for help
I want mercy
And my love says:

Look at me and hear me
Because I am here
Just for that

I am your moon and your moonlight too
I am your flower garden and your water too
I have come all this way, eager for you
Without shoes or shawl

I want you to laugh
To kill all your worries
To love you
To nourish you

Oh sweet bitterness
I will soothe you and heal you
I will bring you roses
I, too, have been covered with thorns

همان طور که گفته شد در سال های اخیر آثار بسیاری نیز در زمینه موسیقی پاپ عرضه شده که یکی از معروف ترین آنها آلبوم هدیه عشق ۱ (Gift of Love) اثر دی پک چوپرا و با هنرمندی برخی از ستارگان موسیقی و سینما است که در سال ۱۹۹۸ عرضه و با موفقیت چشمگیری روبه رو شد. این آلبوم ۳۸ ترک داشته و حاوی موسیقی ، ترانه و دکلمه اشعاری از مولانا است .

از جمله کسانی که در این آلبوم با چوپرا همکاری کرده اند باید از مدانا (با ترانه تلخ شیرین Bittersweet که متن آن در ادامه آمده است) ، دمی مور (دکلمه شعری از مولانا) ، مارتین شین ، گلدی هاون ، سوسن دیهیم ، بلیث دنر و دبرا وینگر نام برد . چوپرا مدتی بعد آلبوم هدیه عشق ۲: اقیانوس سر مستی را نیز به بازار عرضه کرد . نکته ای که باید به آن توجه داشت این است که در آلبوم هدیه عشق ۱ برداشتی که از اشعار مولانا شده ، آنها را به ملغمه ای از ستایش خداوند و عشق زمینی و شهبانی تبدیل کرده است .

از آنجا که آثار مولانا را غالباً به عنوان نوعی مرهم و درمان بر آلام روحی تصور می کنند ، معمولاً کسانی به سراغ آن می روند که در این زمینه داعیه دار هستند که دی پک چوپرا خود یکی از آنهاست . از دیگر هنرمندانی که در زمینه موسیقی ملهم از اشعار مولانا و یا در شکل کلیتر آن موسیقی معنوی و درمانی آثاری دارند ، عبارت اند از: بروس بک ون (Bruce Becn) ، کریستوفر فرانک (Christopher Franke) ، مری مداکس (Marry Maddux) ، ملیسا رز (Melissa Rose) ، میشا روتنبرگ

محمد علی